

اهمیت نماز جماعت و مساجد و جلوگیری از تعطیلی آنها

امل قیم^۱

چکیده

نماز یکی از ارکان دین مبین اسلام است. یکی از شیوه‌های خواندن نماز به شکل جماعت است که در آن یک نفر بعنوان امام یا پیش نماز و تعدادی بعنوان مأموم با امام اقتدا می‌کنند. این شکل نماز خواندن علاوه بر کارکردهای نماز به صورت جداگانه و انفرادی نماز خواندن دارای کارکرد-های دیگری دارد که سفارشات فراوانی بر آن شده است. علاوه بر آن توصیه‌های بسیاری برای نماز خواندن در مساجد شده است. مسجد مکانی برای عبادت و البته نه بصورتی که برای کلیسا و معابد بلکه با کارکردهای فراوان بعنوان یک مقر یا پایگاه حکومتی کوچک قابل بررسی است علاوه بر توصیه به نماز خواندن و مشارکت در فعالیت‌های مسجد توصیه به عمران و آبادانی آن شده است. البته نه فقط به مسائل فیزیکی و مادی مثل در و دیوار و... گرچه نمی‌توان اهمیت آنها را انکار کرد ولی با توجه به متون اسلامی می‌توان فهمید که عمران فقط با توجه به مسائل فیزیکی و مادی حاصل نمی‌شود بلکه هر کدام از کارکردها و نقش‌های مسجد مختل شود مصداق تخریب مسجد خواهد بود در این مقاله ابتدا به تعریف نماز جماعت و مسجد پرداخته شده و سپس نقش‌ها و کارکردهای آن و بعد به معنای عمران و آبادانی مسجد که توصیه فراوان به آن شده و در آخر هم به مسئله تعطیلی مساجد و نماز جماعت اشاره شده است.

کلیدواژه: نماز جماعت، مسجد، عمران

۱. سال پنجم سطح دو، مدرسه امام خمینی (رحمه الله).

مقدمه

دین اسلام یک دین جامع و کامل است و به تمام ابعاد زندگی بشر توجه داشته یکی از ابعاد زندگی انسان اجتماعی بودن اوست. از جمله تکالیفی که اسلام برای این بعد در نظر گرفته و برای آن برنامه دارد حضور در نماز جماعت و مساجد است. گرچه کارکرد مسجد منحصر در برگزاری نماز جماعت نیست ولی خواندن نماز جماعت در مسجد باعث رواج و رونق کارکردهای دیگر مسجد است در صورتی که با توجه به وجود بیماری‌های مسری از جمله کرونا و توصیه و قانون برای تعطیلی مجامع عمومی آیا تعطیل کردن مساجد و صرف نظر کردن از کارکردهای آن کار درستی است و آیا اینکه تعطیلی مساجد مصداق تخریب آن‌هاست. بحث از اهمیت و کارکردهای مسجد و نماز جماعت در کتاب‌های آیین مسجد و درآمدی بر جایگاه مسجد در تمدن اسلامی، کتاب سلامت روح بیان شده است ولی در این جا بعد از بیان کارکردها مسئله تعطیل شدن مساجد و نماز جماعت در برهه‌های از زمان بعثت مسائلی و یا بیماری‌های مسری مثل کرونا.

این سوال مطرح می‌شود که آیا تعطیلی شدن مساجد و نماز جماعت در شرایطی که انسان نیاز مبرم به احساس همدردی و در جمع بودن وارد کار صحیح است و یا می‌توان راهکاری ارائه داد و محروم ساختن جامعه از این نعمت جلوگیری کرد.

در این زمینه می‌توان چند سوال مطرح کرد؟

۱- حکم شرعی تعطیل شدن مساجد چیست؟

۲- آیا تعطیلی مساجد مصداق تخریب است؟

۳- آیا در مواقعی که اجتماع نیاز به مسجد دارد بغیر از تعطیلی آن راهکار دیگری نیست؟

مفهوم نماز جماعت:

شکلی از نماز است که یک نفر بعنوان امام در جلو و بقیه افراد پشت سر پیش نماز می‌ایستند که دارای احکام و قواعد خاص است.

معنای مسجد

معنای لغوی:

مسجد، به معنای محل سجده، برگرفته از سجود به معنای به خاک افتادن و خضوع و کرنش کردن است.

معنای اصطلاحی:

مسجد در اصطلاح به محلی اطلاق می‌شود که جایگاه عبادت و خضوع در برابر حق تعالی است. کاربرد واژه مسجد یکی در مورد، چهاردیواری خاصی است که برای عبادت ساخته می‌شود و دیگر این که براساس روایت رسول خدا (صلی الله علیه وآله) مسجد بر سراسر زمین اطلاق می‌گردد. چرا که همه سطح کره خاکی می‌تواند سجده‌گاه انسان مسلمان باشد. این دومین کاربرد که اطلاق عام مسجد است، از اختصاصات امت اسلامی است.

سایر ادیان، تنها در اماکن خاصی در برابر خداوند سجده می‌کنند و نماز می‌خوانند؛ اما در اسلام همه زمین پاک بوده و سجده‌گاه و مسجد است. رسول خدا (صلی الله علیه وآله) پس از بیان فضیلت مسجد الحرام و مسجد الاقصی برای ابوذره، به وی فرمودند: «حَيْثُمَا أَذْرَكَتَكَ الصَّلَاةُ فَصَلِّ وَالْأَرْضُ لَكَ مَسْجِدٌ»^۱ هر کجا وقت نمازت رسید، همان جا نماز بخوان که زمین برای تو مسجد است»

مفهوم مسجد:

مکانی برای انجام عبادات مسلمین که دارای احکام خاص خود است.

۱. محمدی ری شهری، الحج والعمرة فی الكتاب والسنة، ج ۱، ص ۶۱.

مفهوم از عمران چیست؟

«انما يعمر مسجد الله من ءامن بالله...»^۱ مساجد خدا را تنها کسی آباد می‌کند که ایمان به خدا آورده».

آیا آباد ساختن مساجد به معنی آبادی ساختمان و تاسیسات آن است. یا به معنی اجتماع و شرکت در آن است؟ بعضی از مفسران تنها یکی از این دو قسمت را در تفسیر عمران مساجد در آیه فوق انتخاب کرده‌اند در حالی که مفهوم این کلمه یک مفهوم وسیع است، و همه این امور را شامل می‌شود.

مشرکان و بت پرستان نه حق شرکت در مساجد دارند و نه تعمیر و بنای ساختمان آن‌ها و همه این امور باید به دست مسلمانان انجام پذیرد.

ضمناً از این آیات استفاده می‌شود که مسلمانان نباید هدایا و کمک‌های مشرکان بلکه تمام فرق غیراسلامی را برای ساختمان مساجد خود بپذیرند، زیرا آیه اول گرچه تنها سخن از مشرکان می‌گوید، ولی آیه دوم که با کلمه (انما) شروع شده، عمران مساجد را مخصوص مسلمانان می‌سازد. از اینجا روشن می‌شود که متولیان و پاسداران مساجد نیز باید از میان پاکترین افراد انتخاب شوند، نه اینکه افراد ناپاک و آلوده به خاطر مال و ثروتشان، و یا به خاطر مقام یا نفوذ اجتماعی-شان آن چنان که در بسیاری از نقاط متأسفانه رایج شده بر این مراکز عبادت و اجتماعات اسلامی گمارده شوند.

بلکه تمام دست‌های ناپاک را از تمام این مراکز مقدس باید کوتاه ساخت. و از آن روز که گروهی از زمامداران جبار و یا ثروتمندان آلوده و گنه‌کار دست به ساختمان مساجد و مراکز اسلامی زدند، روح و معنویت و برنامه‌های سازنده آن‌ها مسخ شد، و همین است که می‌بینیم بسیاری از این گونه مساجد شکل مسجد ضرار را به خود گرفته است.^۲

در کتاب اسباب النزول از ابن عباس نقل شده: آیه ۱۱۴ سوره بقره راجع به فطلوس رومی و اصحاب مسیحی او نازل شده آن‌ها با بنی‌اسرائیل جنگیدند و تورات را آتش زدند و فرزندان آن‌ها را به اسیری گرفتند و بیت‌المقدس را ویران ساختند و در آن، مردارها ریختند.

۱. سوره توبه، آیه ۱۸.

۲. عزیزی، سلامت روح، ص ۲۷۶.

و در تفسیر مجمع البیان از قول «ابن عباس» آمده که این کوشش در تخریب و نابودی بیت المقدس همچنان ادامه داشت تا این که به دست مسلمانان فتح گردیده در آن موقع دخول مسیحیان در مسجد با ترس و خوف بود.

روایتی از امام صادق (علیه السلام) رسیده است که: آیه درباره قریش در آن هنگام نازل شد که پیامبر اسلام را از ورود به شهر مکه و مسجد الحرام جلوگیری کردند.^۱

و بعضی گفته‌اند مراد مسجدهایی است که مسلمانان در مکه داشته‌اند و مشرکان پس از مهاجرت پیامبر آن‌ها را خراب کردند. ممکن است شان نزول آیه تمام این موارد باشد و آیه ناظر به تمام این حوادث بوده باشد. از بررسی شان نزول‌هایی که برای آیه ذکر کردیم بیشتر به نظر می‌آید که روی سخن آیه به گروه یهود و نصاری و مشرکان است.

در آیه ۱۱۲ نیز این سه دسته موارد سخن بودند و اینجا قرآن به یک عمل ستمگرانه‌ای که هر سه در آن مشترک بوده‌اند اشاره می‌کند زیرا یهود با ایجاد وسوسه در مسأله تحویل قبله کوشش می‌کردند که بتوانند کاری کنند، قبله مسلمانان نیز بیت المقدس باشد و با این کار تفوقی بر مسلمانان داشته باشند و هم با این عمل مسجد الحرام و خانه کعبه را از رونق بیندازد.

و شاید آن‌ها به این مسأله توجه داشته‌اند که بالاخره محمد (صلی الله علیه وآله) بر جزیره العرب مسلط خواهد شد، و چنانچه قبله بیت المقدس باشد، خانه کعبه خود به خود سوی ویرانی می‌رود و در آن بنای محکم توحید، نامی از خدا برده نمی‌شود. مشرکان مکه نیز با منع پیامبر اسلام (صلی الله علیه وآله) از توجه به مکه و داخل شدن به آن و زیارت خانه خدا و به سوی خرابی این بنای الهی گام بر می‌داشتند.

مسیحیان نیز با گرفتن بیت المقدس و به وجود آوردن وضعی که در بالا از ابن عباس نقل شد، نیز در تخریب مساجد و بناهای محکم خداوند می‌کوشیدند و در نتیجه نام خدا از آن قطع می‌شد.

بنابراین هر سه گروه در تخریب مساجد و بناهای محکم خداوند می‌کوشیدند. قرآن این عمل را ستمی بزرگ می‌داند و عاملان آن را ستمگرترین افراد معرفی می‌کند، و راستی هم که در خرابی پایگاه‌های توحید می‌کوشند. بزرگ‌ترین ستم را مرتکب می‌شدند؛ زیرا آنان با این عمل شرک و الحاد و فساد را توسعه می‌دهند.^۲

۱. عزیزی، سلامت روح، ص ۲۸۳.

۲. همان، ص ۲۸۴.

مکروه خواهد بود.^۱

دلیل تعطیلی موقت مساجد و مشاهد در زمان حال

تعطیلی مساجد و مشاهد را از زوایای مختلفی می‌توان دید: گاهی مشاهد برای تعمیر تعطیل می‌شوند؛ در این وضعیت هیچ کس احساس نمی‌کند که چیزی خلاف ادب اتفاق افتاده است. گاهی آن را تعطیل می‌کنند تا تنظیف کنند یا از آلودگیش جلوگیری نمایند.^۲ در این فرض هم چیزی خلاف ادب رخ نداده است، بلکه گاهی مصداق تعظیم شعائر نیز هست.

گاهی آن را تعطیل می‌کنند به این بهانه که شاید باز بودنش موجب شیوع بیماری باشد. این کار یعنی زیرسؤال بردن هویت شفافبخشی مکان عما مقدس و شکستن قداست و معنویتی که در اذهان و قلوب مردم داشته است که با توجه به دامنه تأثیر منفی می‌تواند مکروه یا حرام یا حرام مؤکد باشد.

گاهی آن را تعطیل می‌کنند و این طور وانمود می‌شود که محلی چندان ارزشمند نیست. توضیح اینکه در حوادث اجتماعی میزان تعطیل شدن اماکن تابعی از کارکرد اجتماعی آن‌هاست. کاربردهایی که بیشتر برای زندگی مردم مورد تعطیل نمی‌شوند؛ مانند فروشگاه‌های مواد غذایی و غذاخوری‌ها و نیازند اصلاً بیمارستان‌ها و... دیگر کارها نیز به حسب فواید و خاصیتشان در زندگی شهری در اولویت تعطیلی یا فعالیت قرار می‌گیرند.

وقتی در یک جامعه مساجد تعطیل می‌شوند، ولی رستوران‌ها باز هستند این کار بدین معناست که کارآمدی مساجد از رستوران‌ها کمتر بوده است؛ یعنی جامعه به درجه‌ای از انحراف فکری و انحطاط اخلاقی رسیده است که ارزش مساجد و معنویت و نورانیت آن برای مردم از رستورانی که غذایی غیرضروری تهیه می‌کند برایشان کمتر است و لذا مطالبه عمومی نیز صورت نمی‌گیرد. اگر کار به جایی رسید که انواع کاربری‌ها حتی پارک‌ها و سینماها گشوده شد ولی مساجد گشوده نشد این رفتار یک پیام عمیق برای جامعه خواهد داشت که کارآمدی سینما و پارک نیز از مسجد بیشتر است.^۳

حال اگر در کنار مساجد مضجع مطهر حضرت امام رضا؟(علیه‌السلام) نیز بسته بود قضیه معنا-دارتر خواهد شد. این نوع رفتار اوج هتک حرمت و جسارت به شعائر الهی است و مسلماً اگر اتفاق

۱. وکیلی، دارالشفاء، ص ۲۱۸.

۲. همان.

۳. همان، ص ۲۱۹.

بیفتد از بزرگ‌ترین معاصی کبیره خواهد بود و حکومت اسلامی^۱ باید بر حذر باشد که چنین چیزی رقم نخورد. امید که کار بدانجا نکشد که در آن صورت آثار وضعی بسیار بدی خواهد داشت. پس تعظیم شعائر و هتک حرمت به حسب شرائط کاملاً متفاوت است و برای قضاوت درباره آن باید مورد به مورد بررسی شده و سپس قضاوت نمود.^۲

۱. وکیلی، دارالشفاء، ص ۲۱۹.

۲. همان ۲۲۰.

نتیجه:

طبق جمع‌بندی‌های صورت گرفته از مطالب یاد شده درباره موضوع اهمیت نماز جماعت و مساجد و جلوگیری از تعطیلی آن‌ها، مسجد و نماز جماعت بعنوان دو رکن از وظایف اجتماعی انسان است. نقش مسجد در زمینه‌های عبادی، اجتماعی، خدماتی که هیچ کدام از این نقش‌های مسجد را نمی‌توان حذف کرد. و یا در مورد نماز جماعت که آثار اجتماعی، سیاسی بسیار ارزشمند است. شاید بتوان گفت که جلوگیری کردن از هر کدام از آثار و کارکردهای آن‌ها مصداق تخریب مسجد باشد که می‌توان با انجام دادن اقداماتی از آن جلوگیری کرد.

منابع و مآخذ:

* قرآن کریم *

۱. آقا ملک، میرزا جواد، اسرار الصلاة، ترجمه: محمود گلپایگانی، چاپ دوم، قم: انتشارات مستجار، ۱۳۹۲.
۲. ابن عساکر، تاریخ دمشق، ج ۲، بی جا: انتشارات دارالفکر، ۱۴۱۵ هـ.
۳. القرطبی، شمس الدین، تفسیر القرطبی، ج ۱، الطبعة الثانية، القاهرة: انتشارات دارالکتب المصریة، ۱۳۸۴.
۴. برومند اعلم، عباس، درآمدی بر جایگاه مسجد در تمدن اسلامی، چاپ دوم، تهران: ستاد اقامه نماز، ۱۳۸۴.
۵. جوادی آملی، عبدالله، مفاتیح الحیاه، چاپ پانزدهم، قم: انتشارات اسراء، ۱۳۹۱.
۶. عزیزی، عباس، سلامت روح، بی جا: انتشارات نبوغ، بی تا.
۷. فیض کاشانی، محمد بن شاه مرتضی، المحجة البيضاء، ج ۱، چاپ چهارم، قم: انتشارات جماعة المدرسین بقم، موسسه النشر الاسلامی، ۱۴۱۷ ق.
۸. قرائتی، محسن، پرتویی از اسرار نماز، چاپ بیست ششم، تهران: مرکز فرهنگی درس‌هایی از قرآن، ۱۳۹۵.
۹. محمد، محمدی ری شهری، الحج والعمرة فی الكتاب والسنة، ج ۱، الطبعة الأولى، بی تا: انتشارات دارالحديث، بی تا.
۱۰. موظف رستمی، محمدعلی، آیین مسجد (کارکردهای مسجد)، ج ۲، چاپ اول، تهران: انتشارات گویه، ۱۳۸۲.
۱۱. نوربهار، رحیم، سیمای مسجد، چاپ دوم، بی جا: ۱۳۶۹.
۱۲. نوری طبرسی، حسین، مستدرک الوسائل، ج ۶، قم: مؤسسه آل البيت (علیهم السلام) لإحياء التراث، بی تا.
۱۳. وکیلی، محمد حسین، دارالشفاء، چاپ اول، بی جا، ۱۳۹۹.

مقاله

۱. آزاد، فاطمه، مقاله روش‌های جذب دانش آموزان به نماز، دبیرستان: حضرت زهرا(س)، ۱۳۹۱.
۲. ع مجیری. ف لمسه چی، مقاله بررسی کارکردهای فرهنگی: نهاد مسجد در صدر اسلام.